

Sustavna obrada posuđenica u hrvatskom jeziku

(Lelija Sočanac; Orsolya Žagar-Szentesi; Dragica Dragičević; Ljuba Dabo-Denegri; Antica Menac; Anja Nikolić-Hoyt: *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2005.)

Tijekom čitave ljudske povijesti jezici su dolazili u međusobne dodire. Posljedice tih dodira mogu biti različite – sežu od leksičkog posuđivanja, preko strukturalnog posuđivanja pa sve do smrti jezika ili stvaranja novih.

Knjiga *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima* rezultat je rada na istoimenom projektu čiji je pokretač bio Rudolf Filipović, osnivač hrvatskoga dodirnog jezikoslovlja. Istraživanjem su obuhvaćeni kontakti između hrvatskoga kao jezika primatelja i šest europskih jezika davatelja: engleskog, francuskog, mađarskog, njemačkog, ruskog i talijanskog. Prvobitno je zamišljena samo analiza dodira standardnih jezika na sinkronijskoj razini, no kasnije su uključene dijakronijska dimenzija i supstandardna razina.

Autorice leksičko posuđivanje proučavaju unutar širega povijesnoga, kulturološkoga i sociolingvističkoga konteksta. Pri tome u obzir uzimaju specifičnosti dodira hrvatskoga i pojedinih jezika. Dok je kontakt s talijanskim, mađarskim i njemač-

kim jezikom zbog geografskih i političkih uvjeta bio vrlo dugotrajan i intenzivan te je riječ o intimnom posuđivanju, dodir s francuskim i ruskim uglavnom se svodi na preuzimanje tzv. kulturnih posuđenica.

Primijenjena metodologija i upotrebljavani termini (*model, replika, jezik primatelj, jezik davatelj, jezik posrednik*) temelje se na modelu R. Filipovića. Razlikuju se primarna i sekundarna adaptacije do kojih dolazi na većini jezičnih razina, a uključuju kronološku i kvalitativnu komponentu. Primarna adaptacija kronološki prethodi sekundarnoj, a promjene do kojih dolazi u fazi sekundarne adaptacije kvalitativno su različite od onih koje karakteriziraju primarnu.

Za svaki pojedini tip *izama* donosi se analiza adaptacije na fonološkoj, ortografskoj, morfološkoj i semantičkoj razini. Opisi prilagodbe na fonološkoj i ortografskoj razini započinju usporedbom fonoloških i ortografskih sustava jezika u dodiru. Analiza transmorfemizacije kreće od osnovnog oblika riječi, oblika koji se citira samostalno i zabilježen je u rječnicima kao natuknica, i njezin je zadatak registrirati sve promjene kroz koje on prolazi tijekom adaptacije u osnovni oblik replike te ustanoviti kako se zakoni morfologije jezika primatelja primjenjuju na njega. Cilj je semantičke analize utvrđivanje značenjskih promjena koje posuđenice prolaze tijekom integracije u sustav jezika primatelja.

Knjiga započinje uvodom u kojem nas urednica knjige, Lelija Sočanac, upozna s modelom adaptacije leksičkih posuđenica R. Filipovića.

Svih šest poglavlja ima istu strukturu: najprije se daje povijesni i socijalni okvir jezičnog posuđivanja, slijede opisi fonološke, ortografske, morfološke i semantičke adaptacije te pitanja i poticaji za daljnja istraživanja.

Lelija Sočanac istražuje talijanizme u hrvatskome jeziku. Autorica naglašava da u talijansko-hrvatskome dodiru postoji razlika između kontakta standardnih jezika (kulturno posuđivanje) i onoga organskih idioma (privatno posuđivanje), a u svojoj se analizi ograničava na prilagodbu talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku. Riječ je o mnogobrojnim terminima koji imaju status internacionalizama, a odnose se na sfere u kojima je talijanska kultura u pojedinim razdobljima imala znatnog utjecaja kao što su glazba (*aria, duo, sopran*), likovna umjetnost (*akvarel, sfumato, terakota*), trgovina i bankarstvo (*avizo, bjanko, rinfuza*) te kulinarstvo (*bakalar, gorgonzola, rižoto*).

Iz poglavlja o hungarizmima doznajemo da se oni u hrvatski jezik počinju preuzimati već u 13. st. i pripadaju sloju najstarijih posuđenica. Prema Orsolyi Žagar-Szentesi te leksičke posuđenice u hrvatskome imaju poseban položaj zbog velikih tipoloških i genetskih razlika jezikâ u kon-

taktu te zbog složenosti međusobnih povijesnih veza. Analiza adaptacije hungarizama pokazala je da tipološke razlike dvaju jezika dolaze do izražaja samo prilikom morfološke prilagodbe, dok na svim ostalim razinama ta različitost nije imala veliku ulogu. Leksičke posuđenice iz mađarskoga najčešće su u kajkavskome narječju, a modeli im obično potječu iz lokalnih organskih govora. Hungarizmi u hrvatskome obično pripadaju jednoj od triju skupina: regionalizmima ili dijalektalizmima (*ašov, beteg, oblok*), arhaizmima ili historizmima (*grabancijaš, harmica, orsag*) ili kolokvijalnom stilu (*fićfirić, huncut, pajdaš*).

Dragica Dragičević analizira germanizme u hrvatskome jeziku. S obzirom na njihovu brojnost, razdoblja posuđivanja, različite jezike davatelje (bavarskoaustrijske organske govore i njemački standard) i primatelje, pomalo je preuzetan pokušaj autorice da u kratkom prilogu, na samo tridesetak stranica, prikaže prilagodbu ovih *izama* i u hrvatskome standardu i u organskim govorima. Vrijednost njezine analize je u tome da ne kreće od standardnonjemačkih oblika, već u obzir uzima dijatopsku te dijastratsku raslojenost pretpostavljenih modela.

Romanizmima u hrvatskome bavi se Ljuba Dabo-Denegri. Riječ je uglavnom o kulturnim posuđenicama koji pripadaju područjima gastronomije (*bešamel, frikando, žela-*

tina), tehnike (*amortizer, hidrogli- ser, retrovizor*), umjetnosti (*dadai- zam, fovizam, frotadž*), politike (*šovi- nist*) ili označavaju entitete specifič- ne za francusku kulturu i civilizaciju (*jakobinac, sankilot*).

Antica Menac iznosi da specifič- nost hrvatsko-ruskog jezičnoga kon- takta određuju genetska bliskost dva- ju jezika i geografski položaj zbog kojega se nisu ostvarivali izravni me- đusobni dodiri. Rusizmi u hrvatski uglavnom počinju ulaziti tek tijekom 19. st. iz triju izvora. Naime, hrvat- ski leksikografi ne nalazeći odgovara- jućih domaćih riječi često su ih, pre- vodeći pojedine pojmove, preuzimali iz drugih slavenskih jezika, pa i ru- skoga (*riješiti* prema *peuumb, snimak* prema *чумок*). Pod utjecajem ruske književnosti posuđivani su i mnogo- brojni egzotizmi (*boršč, kazačok, vot- ka*). Tijekom 20. st. glavni izvor po- suđenica su publicistika i jezik poli- tike, pri čemu osobitu vrstu rusiza- ma čine tzv. sovjelizmi (*kolhoz, kom- somolac, trudodan*). Osobitost dodira ovih dvaju jezika vidljiva je i na se- mantičkoj razini. Autorica spominje leksik koji je općeslavenski, no hrvat- ska riječ preuzima jedno od značenja ruske riječi koje do tada nije imala te time postaje rusizam (*trojka* «brojka tri», «ocjena tri», «predmet numerir- an brojem tri», «tri osobe zajedno» postaje rusizmom kad dobije značenje «ruska zaprega s tri konja»).

U hrvatski jezik, kao i u većinu eu- ropskih jezika, anglizmi počinju ula-

ziti tijekom 19. st., no osobito broj- ni postaju nakon Drugoga svjetskog rata. Dok su stariji anglizmi opisani u monografijama R. Filipovića *Teo- rija jezika u kontaktu* (1986) i *Angli- cizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku* (1990), oni koji su u hrvatski ušli po- sljednjih desetak godina nisu sustav- no obrađeni. Upravo oni čine velik korpus koji se nerijetko opire sustav- nijoj obradi. Anja Nikolić-Hoyt bavi se novijim anglicizmima, riječima koje najčešće pripadaju govorenom jezi- ku i specijaliziranim domenama kao što su glazba (*acid jazz, rep, tehno*), računalna tehnologija (*e-mail, chat, home page*), sport (*bungee jumping, kick boxing, snowboard*), moda i koz- metika (*body wrapping, makeover, pi- ercing*). U analiziranom korpusu rela- tivno je malen broj pravih posuđeni- ca, tj. riječi stranoga podrijetla prilagođenih normama jezika primatelja – vrlo često je riječ o *ad hoc* posuđeni- cama – pa se autorici čini nužnim re- vidiranje pojma anglicizma koji impli- cira veći ili manji stupanj adaptirano- sti. Analizirajući prilagođenost posu- đenica iz engleskoga jezika, ona zamjećuje zanimljivu tendenciju: zbog izloženosti govornome engleskom je- ziku (elektronički mediji) i porasta en- gleske jezične kompetencije u hrvat- skih govornika, posuđene se leksičke jedinice često izgovorno ne adaptira- ju već zadržavaju izgovorne karakte- ristike modela.

Na kraju se knjige donose detaljni opis fonološkoga sustava hrvatskoga

jezika, literatura i abecedni popis citiranih primjera s navedenim modelima i značenjima.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Tempusova projekta *Europski studiji: jezici i kulture u dodiru* kao udžbenik za poslijediplomski studij što objašnjava njezinu strukturu i opseg. Prvo poglavlje predstavlja, naime, kratki uvod u teoriju R. Filipovića, a sva ostala primjenjuju njegov model. Ne donose se podatci o razvoju dodirnog jezikoslovlja, njegovi temeljni pojmovi (osim Filipovićevih termina) ili drukčija teorijska gledišta. Autorice primjenjuju model bez problematiziranja nekih u suvremenoj jezikoslovnoj literaturi prijepornih pojava, kao što je Filipovićevo razlikovanje nulte, primarne i sekundarne adaptacije, čije je polazište pretpostavka da govornik tijekom jezičnog posuđivanja vrši tvorbenu analizu modela. Analizirajući svoje korpus, susreću se s pitanjem kako klasificirati pojedine posuđenice, prema jeziku izvoru ili prema posljednjem jeziku davatelju. Jesu li, dakle, *huncut*, *šogor* i *šaraf* hungarizmi ili germanizmi? Ne nudi se odgovor ni jedinstven zaključak. Dok Žagar-Szentesi slijedi načelo *etymologiae proximae*, Dabó-Denegri romanizmima smatra sve riječi francuskoga podrijetla.

Knjiga je vrijedan doprinos našoj kontaktnoj lingvistici jer se na jednom mjestu daju sustavni opisi adaptacije leksičkih posuđenica iz šest jezika te će biti korisna ne samo kao udž-

benik za postdiplomante, već i poticaj za daljnja kontaktološka istraživanja.

Barbara Štebih